

D • N
16/8 1950

”Rätten till revolution”

Den belgiska krisens lärdomar

I äldre, naturrettligt präglad statsvetenskap diskuterades ofta, särskilt i England efter 1600-talets båda politiska omvälvningar, ”rätten till revolution”. Man hävdade att under vissa förhållanden, då de härskande handlade i strid mot den gudomliga eller naturliga rätten eller statens lagar, undersåtarna hade en juridiskt motiverad och avgränsad rätt att störta den bestående regimen med våldsamma medel. Då demokratiska föreställningar blev dominerande kvarlevde denna tanke i ny form: för att genomföra folkstyrelsen eller trygga den mot tillfälliga usurpationer av makten var det berättigat att använda våld och över huvud illegala metoder. Den synpunkten framfördes under de amerikanska och franska revolutionerna i slutet av 1700-talet, den inspirerade liberaler och socialistiska demokrater i Europa under 1800-talet; den kom fram i den svenska socialdemokratins föreläsningar mot fascistiska rörelser efter första världskriget. Ofta förtunnades revolutionen i dessa uttalanden till en generalstrejk — det enklaste medlet för arbetarklassen att genomdriva sin vilja. Stundom förklarade man ett slags revolution i form av en tillfällig diktatur vara befogad för att vid ett socialistiskt maktövertagande hindra kontrarevolutionär verksamhet; vid den tanken snudlade Stafford Cripps för tjuguar sedan och Harold Laski i bok efter bok ända till sin död. Den överdriven, tillspetsad, av marxistisk mystik influerad gestalt möter vi tanken i kommunistisk teori — endast den med våld vunna segern kan ge uttryck åt den verkliga folkviljan, ty denna vilja siktar till socialism, men kan i den kapitalistiska staten inte bli folkets medvetna vilja.

Den belgiska kungakrisen och debatten kring denna illustrerar en sida av denna demokratins problematik. Å ena sidan har man sagt att i en demokrati folkmajoriteten måste bli avgörande; att med våld eller generalstrejk eller andra metoder hindra tillämpningen av majoritetsbeslut är att sätta demokratin ur funktion. Å andra sidan har man sagt att kungen inte följt och inte kan väntas följa den parlamentariska demokratins regler; att hindra kungens återtagande av styrelsen är därför att på lång sikt skydda demokratin. Båda synpunkterna är starkt motiverade. Vi står, om man erkänner ärligheten i parterna argument, vid den punkt då den demokratiska grundsatsen synes upphäva sig själv. Ett majoritetsbeslut som undanröjer demokratin — det är ett dilemma som inte kan klaras med de vanliga formulerna för folkstyrelsen. I Belgien fördunklades problemet av flera faktorer: frågan gällde en parlamentarisk monark, inte en diktator, och det kunde ej med säkerhet visas att denne monark var ovillig att böja sig för de demokra-

tiska konventionerna. I Italien och Tyskland under de avgörande striderna före diktaturens upprättande 1925 (eller 1922) och 1933 framträdde problemet mera öppet och klart, ehuru inte alldeles ohöljt — ty ingen diktatursträvar av rang har utan varje omsvep förkunnat att han vill avskaffa folkstyrelsen.

För de flesta demokrater lär det synas naturligt att demokratins princip inte längre behövs respekteras då den leder till demokratins förstörande. Det finns, anser man, en gräns för folkets beslutanderätt — folket får inte ge sig under en härskare, lika litet som en enskild person får sälja sig själv som slav. Med denna uppfattning förenas insikten att demokrati inte betyder blott majoritetsstyrelse, utan också medborgerlig frihet. Saken kan också uttryckas så att majoritetsstyrelse utan medborgerlig frihet är ett meningslöst ord: vad är en majoritet om det inte finns fri debatt, fria partier, fria val? En majoritet som söker begränsa

dessa friheter kan inte längre söka rättfärdigande i demokratins idé; en sådan majoritet är en usurpator likaväl som en genom våld och list triumferande diktator.

Den belgiska krisen ger också en annan erinran. Den rent konstitutionella konflikten fick sin ytterliga skärpa genom att den förknippades med andra motsättningar: partipolitiska, språkliga, religiösa och sociala. Kung Leopold framstod som ett hot mot demokratin, men också som en motståndare till liberaler och socialdemokrater, till valloner, till antiklerikaler, till arbetare; hans namn symboliserade de alldeles särskilda svårigheter under vilka den belgiska demokratin arbetar. Striden kring kungen visade nödvändigheten av en samlande politik, dvs. en politik som tar hänsyn till minoriteterna. I de flesta demokratier kan inte denna lärdom inskräpas i samma drastiska form, men den är överallt lika behövlig och lika väsentlig. För att förebygga en kris för själva folkstyrelsen måste statsmakten handhas så att partistriderna inte blir alltför skarpa, att varje större grupp känner sig ha något inflytande på handlandet, att en regeringsbildning inte blir liktydig med ett maktövertagande, att statsmakten inte blir ett partimonopol.